

POZNÁMKY K JEDNEJ POLEMIKE

LADISLAV KVASZ, Katedra humanistiky MFF UK, Bratislava

Svoju odozvu na texty P. Cmoreja [1], [2] som rozdelil na dve časti. Prvá z nich [4] bola venovaná kritike Cmorejových textov, kým k artikulovaniu vlastných názorov chcem pristúpiť v samostatnom článku. Keďže medzičasom vyšla odpoveď P. Cmoreja [3] na moju kritiku, považujem za účelné stručne skomentovať niektoré jeho pripomienky. Pridržiavam sa pritom konvencie odvolávok z [3] a [4].

Čo sa týka kritiky môjho výkladu spojenia "mať pravdu" ako prejavu vlastníckeho vzťahovania sa k pravde, dovoľím si odkázať na [5]:

"MÍTI – Základný význam držeti pri sobě jako vlastnictví vyplývá z příbuznosti ke jmouti; míti tu vyjadřuje výsledný stav po jetí, vzetí něčeho, pak arci i pouhé vlastnění bez předchozího vzetí..."

Preto si myslím, že význam slova mať v spojeniach mať amputovanú ruku, resp. mať peknú susedu nie je pôvodný. Ďalej, to, že "mať pravdu" dnes v jazyku vystupuje ako ustálené slovné spojenie neznamená, že nie je možné položiť si otázku, aká jazyková intuícia stála pri zrode a ustálení tohto spojenia. Preto argumentácia P. Cmoreja v tomto bode sa mi nezdá presvedčivá.

Dôvod, prečo som text [4] uviedol úvahou o pravde, nebola štylizácia do pozície skautského pacifistu (ako ma pokrstil P. Cmorej). Išlo mi o artikulovanie mojej vlastnej ambivalencie vo vzťahu k textom [1], [2]. Na jednej strane si uvedomujem, že pozícia, že pojmy sa nevyvíjajú, je hájiteľná – veď na nej je založená celá matematika. Na druhej strane, spôsob, ako ju Cmorej háji, je nepresvedčivý. Názory protivníka prezentuje v takej hmlistej a zjednodušenej podobe, že človek žasne, ako mohli príslušní filozofi také niečo vôbec tvrdiť.

Pritom naďalej zastávam stanovisko skautského pacifizmu, že pravdu môžem mať aj ja, aj môj protivník. Som totiž presvedčený, že svet je natoľko zložitý, že je beznádejné pokúšať sa o jeho univerzálny výklad. Čo môžeme robiť, je pokúšať sa o budovanie lokálnych fragmentov obrazu sveta. Každý takýto fragment zachytáva určité aspekty reality a vynecháva iné. Preto v absolútnom zmysle nie je pravdivý ani jeden. Rovnako, ako sa zrútila Newtonova mechanika a bola nahradená relativistickou mechanikou, zrúti sa aj táto. Pravdivé teórie popisujúce realitu neexistujú; je to smutné, ale je to tak.

Keď však pojem pravdy nechápeme v tomto absolútnom zmysle, keď sa nepýtame, či mal Newton pravdu, keď hovoril o skladaní rýchlostí (dnes vieme, že nemal), ale keď sa pozrieme na Newtona, či poctivo a nepredpojate rozvíjal svoj fragment obrazu sveta, tak istú mieru pravdivosti mu uprieť nemožno. Jeho fragment bol obmedzený malými rýchlosťami (ako sa dodatočne ukázalo) a nemohol tušiť, že príroda pri rýchlostiach blízkyh rýchlosti svetla prestane počúvať zdravý rozum.

Preto pravý skautský pacifista tézu, že pojmy sa nevyvíjajú, chápe ako fragment teórie pojmov a pripúšťa možnosť iných fragmentov, zakotvených v odlišnej skúsenosti s pojmami.

Ad K I. 6. O definíciu pojmu Zeme som sa nepokúsil, lebo sa domnievam, že tento pojem nie je možné definovať. Je síce možné napísať rôzne vety slovenského jazyka začínajúce spojením "Zem je ...", ale bohužiaľ v týchto vetách vždy vystupujú pojmy omnoho nejasnejšie

teórie, pochybujem, či sa mu podarí sformulovať axiómy tejto teórie. A bez axióm hovoriť o primitívnych pojmoch je dosť pochybný podnik.

Tým, samozrejme, netvrdím, že vety "Zem je ..." nie sú užitočné ako určité jazykové hry, ktoré dávajú rôzne pojmy jazyka do vzájomných vzťahov, čím kultivujú našu schopnosť s jazykom narábať. Len si ich netreba pliesť s definíciami.

Ad K I. 7. To, že som text P. Cmoreja čítal zaujate, som čestne priznal. Totiž, P. Cmorej si vybral veľmi ambicióznú úlohu. Nezaoberá sa analýzou nejakej konkrétnej vývinovej teórie, ale naraz spochybuje všetky. V dôsledku toho nesmie vynechať ani jednu možnosť výkladu vývoja. Preto som sa cieľavedome zamerlal na tie miesta jeho argumentácie, kde nejakú alternatívu vynechal alebo odbavil príliš lacno. Vždy som automaticky stál na pozíciách, ktoré kritizoval, a hľadal som možnosti ich obhajovania. Preto to, že som hájil nejaké stanovisko, neznamená, že sa s ním stotožňujem. Netvrdím, že ten-ktorý názor je správny. Snažil som sa len ukázať, že je hájiteľný. Nesnažil som sa naznačovať žiadne svoje intuitívne predstavy.

Ad K II. 1. Slovné spojenie "polohy telesa" som nechápal ako miesta (t.j. body priestoru), kde je teleso umiestnené, ale "polohou telesa" som rozumel (pravdepodobne v dôsledku interferencie ruského položenije) teleso položené v tomto mieste. Uvedomujem si (bohužiaľ, až vďaka pripomienke P. Cmoreja), že toto nie je bežný význam tohto spojenia. Miesto "poloha telesa" bolo asi vhodnejšie použiť termín "umiestnenie telesa" alebo priamo povedať, čo mám na mysli. Ďakujem P. Cmorejovi za upozornenie na tento nedostatok.

Jednoducho, keď sa teleso kotúľa, tak na začiatku, v strede a na konci tohto procesu ide stále o to isté teleso, ale súčasne sú to tri rôzne umiestnenia telesa. Preto pod P rozumiem teleso nezávisle od umiestnenia a pod P_i teleso v konkrétnej polohe (umiestnení).

Po tomto upresnení naďalej trvám na tom, čo som povedal o neadekvátnosti matematizácie. Stále si myslím, že to, že P. Cmorej dospel k paradoxom, súvisí s tým, že použil matematický jazyk, ktorý implicitne obsahuje predpoklad nemennosti. Preto opäť antinómie odbavujem mávnutím ruky.

Cieľom zavedenia funkcie $P(t)$ bolo iba analyzovať implicitné predpoklady Cmorejovej argumentácie. Pokiaľ viem, žiadnu svoju koncepciu vývoja pojmov som nepodal. Zvyšku textu nerozumiem. Nevie, čo je Kvaszova koncepcia a kto si dovolil ju v mojom mene predkladať.

LITERATÚRA

- [1] CMOREJ, P.: Vývin pojmov. Filozofia 1990, č.3.
- [2] CMOREJ, P.: Neradostné dôsledky vývinového chápania pojmov. Filozofia 1990, č. 4.
- [3] CMOREJ, P.: K vývinu pojmov a pojmu vývinu v jednej kritike. Filozofia 1991, č.5.
- [4] KVASZ, L.: Vývin pojmov – prečo nie? Filozofia 1991, č. 3-4.
- [5] MACHEK, V.: Etymologický slovník jazyka českého. Praha 1971.